

ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПАМ'ЯТЬ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 2(41), с. 24–29

Увагу зосереджено на двох важливих компонентах національної пам'яті: укладену автором базу офіційних нормативних термінів та створюваний ним літопис країн світу Третього тисячоліття. Зазначено лідерство України на цих ділянках, а також проблеми, які необхідно ліквідувати на цих напрямках фіксації національної пам'яті.

Автор цієї статті хотів би негайно і категорично застерегти: жодного пафосу, жодного базікання з претензією на теоретизацію читач у ній не зустріне. Досі чомусь потрібно було, щоб автор опікувався практикою, де тільки можна це уявити. Теорію ж — залишити іншим щасливчикам. Можливо, цій статті вдасться зрушити з місця те, що не зрушувалося досі. У будь-якому разі поданий далі матеріал суспільству точно не зашкодить, а допомогти — може.

Зрозуміло, що про національну пам'ять написано-переписано чимало. Однак не було публікацій з того, про що йтиметься далі. Поданий матеріал є власними напрацюваннями автора, його ідеями та пропозиціями.

Мета полягає у тому, щоб притягти суспільну думку до порушених автором аспектів. Може ж виявитися, що він має рацію і запропоноване ним сприятиме зміцненню і покращанню національної пам'яті на окреслених автором напрямках.

1971 р. автор статті закінчив географічний факультет Київського ордена Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Спеціальність — економіст-географ, викладач географії.

Вступив до стаціонарної аспірантури Інституту економіки АН УРСР за спеціальністю “Економіка капіталістичних країн”. Розпочати навчання не вдалося, бо був покликаний до війська. Командував взводом на Зеленому

Клині [1]. Після демобілізації у 1973 р. відновився в аспірантурі і 23 грудня 1976 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Тема дисертації: “Економічний механізм впровадження нової техніки в промисловості США”.

З 1977 р. все більше енергії і часу поглинала промислова власність (винаходи, промислові зразки, товарні знаки тощо). Обростав публікаціями. Підпрацьовував викладачем економічної географії СРСР та зарубіжних країн. Інколи ставало соромно, що серед публікацій немає таких, які б стосувалися базової освіти. Думав над тим, чим би можна було приємно здивувати громадськість. Нарешті зрозумів, що найдоцільніше і найкраще, — це створити довідник про країни світу. З нечисленних, але приємних зарубіжних мандрівок привозив англомовну довідкову літературу. Зрештою, створив енциклопедичний довідник “Країни світу” [2]. Робота була, можна сказати, пекельна. Через мозок пропускала така маса інформації, що інколи здавалося: у мозку вже почали літати метелики. Книга вперше була опублікована 2004 р. Перевидавалася в 2005, 2007 та 2011 роках. Інформація щодо кожної з тоді 194-х існуючих країн подана за уніфікованим порядком. Найскладнішою була рубрика № 21 “Історія”. У рубриці інформацію щодо кожної країни доведено з найдавніших часів до початку Третього тисячоліття. Перший рік Третього тисячоліття — 2001-й. У

2004 р. (коли опубліковано книгу “Країни світу”) від початку Третього тисячоліття минуло не так вже й багато часу. На думку спала ідея — писати літопис Третього тисячоліття всіх країн світу, спираючись на інформацію засобів масової інформації та з інших джерел, які потрапляють під руку. Це була (та й досі залишається) ще більш пекельна робота, ніж та, в результаті якої з’явився довідник “Країни світу”. 2007 р. було опубліковано книгу автора цих рядків “Історія країн світу. Довідник” [3]. Книга охопила події у країнах світу впродовж 2001–2005 рр. У книзі немає жодного авторського коментаря. Там лише факти, події, прізвища, назви, явища тощо. Книга створена на вічні часи, бо історія ніколи не старіє. З 816 сторінок книги понад третина припадає Україні.

Нічого в цьому дивного немає: своя сорочка — найближча до свого ж тіла. Книга — речовий доказ того, що ми, українці, знали про себе і навколишній світ. Мало знайдеться найосвіченіших і найінформованіших людей в Україні, яких не можна було б здивувати калейдоскопом описаних подій в тій же Україні. Безліч разів на цьому ловив сам себе автор. Події були, але про їх існування навіть не підозрював, поки вони не з’явилися на сторінках рукопису. Книга “Історія країн світу” — це внесок автора в національну пам’ять України. Автор — безпартійний, чим пишається. Нинішній “свободівці” Ірині Фаріон вдалося вступити в Компартію. Автору — не вдалося, очевидно через “довгий язик” і любов до анекдотів, в тому числі політичних. Дисидентом не був. Якби був, то жалкував би, що готував ґрунт для влади, яка жирує на кістках радянських дисидентів.

З часу початку складання в 2004 р. “Історії країн світу” у автора немає вихідних, відпусток та інших невеликих радощів, винайдених людством. Він сподівався і сподівається, що суспільство схаменеться і перебере на себе той тягар, який упродовж багатьох років ніс самотужки і безплатно. Здавалося, що найдоречніше літопис вести Інституту національної пам’яті. Після кількох спроб вдалося домовитися про коротеньку зустріч з його директором — Солдатенком Валерієм

Федоровичем. Зустріч тривала щонайменше з півгодини і її затягував не відвідувач. Нині вже важко точно сказати, коли саме відбулася зустріч. Пам’ятається, що це було невдовзі після реорганізації Президентом В. Януковичем зазначеного Інституту. Як можна було зрозуміти, в Інституті ще панував “вокзальний настрій”. В. Ф. Солдатенко уважно все вислухав, але нічим не допоміг і, навіть, не обнадіяв. Можливо, справді не мав жодних можливостей. Сказав, що в Одесі є такий ентузіаст, як і я, який з подробицями хронікує українсько-російські взаємини. Тож довелося і надалі наодинці залишитися зі своїми проблемами. Нічим не допомогли автору ні Інститут українознавства та всесвітньої історії, ні Інститут всесвітньої історії НАН України. Інститутів багато, а писати літопис — нікому. Проїдаються бюджетні кошти на статейках та іншому непотребі.

Під час зустрічі з В. Ф. Солдатенком звернув увагу і на інші аспекти національної пам’яті. Пропонував, щоб хроніки писалися вже негайно і без особливих затрат. На рівні сільради найзначніші сільські події міг би фіксувати секретар сільради у звичайному зошиті. Можна було б залучати й інших небайдужих, наприклад, місцевих учителів. Не біда, коли б історія сільради писалася б у кількох варіантах. Краще писати кілька варіантів, ніж жодного.

Хроніки можна було б вести як в електронній формі, так і на паперових носіях. Краще якби вони були як в електронній, так і паперовій формах, щоб у разі втрати можна було б відновити.

У районі цю посильну роботу із фіксації найважливіших подій району міг би виконувати секретар райради. Знову ж таки із залученням місцевих активістів, а також із застосуванням всіх можливих засобів фіксації, — за принципом “маслом кашу не зіпсуєш”.

На обласному рівні вже був би потрібен штатний хронікер. В обласному бюджеті платня на це знайшлася б. Записи слід було б вести без авторської думки. Можливо, не всі хронікери вмітимуть це робити, але згодом навчаться.

Літопис на рівні держави хай би вів Інститут національної пам'яті.

Якби така ієрархічна структура запрацювала, то майбутнім поколінням вдалося б створювати історію міст і сіл із значно меншими зусиллями, порівняно з тими, які докладалися для створення 26-томної "Історії міст і сіл УРСР" за редакцією академіка Петра Тронька.

Ще одна пропозиція щодо національної пам'яті. Відомо, що німецькі війська, кажучи в цілому, доброго враження про своє перебування в Україні не створили. Про звірства окупантів описано-переписано чимало. Та й партизанську боротьбу, якою багато хто пишається в Україні, міжнародне право не шанує. Воювати мають право комбатанти (тобто вояки регулярної армії), а не просто патріоти. До речі, коли Радянська Армія окупувала Східну Німеччину, то німецькі партизани з нею не воювали, бо їх не було.

Час від часу зустрічається й інформація про гуманні вчинки з боку окупаційних вояків. Така інформація — розпорошена. Заради історичної справедливості слід було б таку інформацію згуртувати.

Сплине небагато часу й помруть ті, хто пам'ятає на теренах України живих німців чи чув про них зле і добре від старших. Поки не пізно, — все слід зафіксувати. Як позитивне, так і негативне. Як з радянської, так і з німецької сторони.

Ніщо не має бути замовчаним і затієним. "Каждое лыко — в строку!" Цю роботу також міг би виконати Інститут національної пам'яті. Думається, що Посольство Німеччини в Україні остеронь би не стояло.

Відомо, що французи люблять прислів'я "Revenons à nos moutons!" У контексті цієї статті прислів'я означає повернення до книги "Історія країн світу".

Книга, що охопила період 2001–2005 рр., була опублікована накладом в 1000 примірників. Мала досить високу на той час ціну — 75 грн, але успішно була розповсюджена. Якби її довелося перевидавати заново, то потрібно було б усунути "блошки", які неодмінно трапляються в будь-яких книжках. "Блошки" зафіксовано на контрольному при-

мірнику, що його, як зіницю ока, доглядає автор книги.

Та чи зупинився літопис на 2005 році? Зрозуміло, що ні. Готовий до макетування рукопис книги, яка охопила 2006–2007 роки. Надалі кожний рік має свій щорічник в "Історії країн світу".

Нехай Україні заздять американці разом з європейцями, — у них такого серіалу немає. Немає його і в Росії. Нехай росіяни поглянуть на Україну і створюють для себе своє.

Рукописи книг за 2008, 2009 і 2010 роки мають електронні версії, але потрібна ще певна підготовча робота. Як правило, потрібно виловити принаймні мінімальну інформацію, що стосується "екзотичних" країн (наприклад, Гренада, Кабо-Верде, Науру, Тувалу тощо).

Рукопис книги за 2011 р. ще не весь існує в електронному вигляді. Та ж сама проблема з "екзотичними" країнами.

У рукописі за 2012 р. лише окремі частини є в електронному вигляді. Залишається проблема "екзотичних" країн.

Рукопис 2013 р. повністю відсутній в електронному вигляді. Потрібно також дозбирати матеріал щодо "екзотичних" країн.

У книзі, що охопила 2001–2005 рр., як вже зазначалося, найповніше була подана Україна, хоч щоденником така інформація там ще не була. У рукописах вже цілої низки років інформація про Україну — це справжній щоденник. Жодного дня пропусків немає. Рубрики в інформації не виділялися, але вона групувалася за тематичною близькістю. Наприклад, про Ю. Тимошенко. До цієї інформації укладач добросовісно заносив все "pro" і "contra". Відкидав, де тільки міг, пропагандистську засміченість. Записував, що казав про Ю. Тимошенко генпрокурор В. Пшонка і що казала про В. Пшонку найзнаменитіша ув'язнена України.

Широко подана інформація про Росію і США, хоч суцільним щоденником вона не є. У разі потреби, зрозуміло, можна її доопрацювати і перетворити у щоденник. На це потрібен певний час і сили.

У минулі роки інформація щодо, наприклад, Єгипту, Сирії, Тунісу обмежувалася, у

крайньому разі, одним-двома десятками рядків за рік. У 2012–2013 рр. інформація, наприклад, про Сирію — це практично суцільний щоденник.

Зрозуміло, що автор не має власної багатотисячної армії репортерів, розсіяних по земній кулі. Черпав інформацію із засобів масової інформації. Часто заочно сварив журналістів та їх редакторів, які не зазначали точної дати тієї чи іншої події. Нерідко доводилося різні події прив'язувати до часу за такими схемами: початок грудня, перша декада грудня, початок другої декади грудня, друга декада грудня тощо. Обов'язково для виловлювання потрібної інформації залучалася газета Верховної Ради України “Голос України”. Неодноразово зустрічав у ній граматичні помилки. Були й курйозні випадки. Наприклад, під час Чемпіонату Європи з футболу 2012 р. газета помістила фото протестувальників у Донецьку. Тримали лозунг англійською мовою. Очевидно, спочатку лозунг сформулювали російською і дали перекладачу. У перекладі лозунг мав би означати, що протестувальники вимагали від Президента В. Януковича виконання рішень судів щодо пенсій чорнобильцям. Якийсь місцевий “знавець” англійської мови слово “судов” переклав не як “courts”, а як “vessels”. Зрештою світ побачив, що від Президента вимагали “выполнения решения кораблей”.

Вже накопичилося кілька десятків кілограмів неопублікованих рукописів “Історії країн світу”. Кожного року додається нова порція неопублікованого. Давно хочеться зупинитися і більше не писати. Все ж таки не вдається зупинитися. Мучать думки: “Навіщо ж зупиняти те, аналога якому немає ні в Україні, ні у світі?”; “А раптом на проект впаде фінансування, а відродити припинений літопис буде неможливо?”

Зрештою ситуація нагадує закляте коло: “Чого дурні? Бо бідні. А чого бідні? Бо дурні”. Від цієї рани — переходимо до ще однієї.

У 80-х роках минулого століття автору доводилося часто брати участь як експерту при розгляді судами різних інстанцій винахідницьких і раціоналізаторських спорів. Експерт у процесі — особа серйозна. Його попе-

реджають про кримінальну відповідальність. Писати експертний висновок слід чесно і юридично грамотно. Під час написання висновків часто виникала потреба в словниках офіційних термінів. Відчувалося, що такі терміни, напевно, існували, але їх знайти було практично неможливо. Комп'ютерів у 1980-х роках ще не було.

Гостра потреба у словниках офіційних термінів знову виникла в 1992–1993 рр. під час роботи в Державному патентному відомстві України. Щоденно з кількома десятками листів до нього зверталися громадяни і посадовці. Наявність картотеки офіційних термінів сприяла оперативнішій і грамотнішій роботі з дописувачами. Таку картотеку, за ініціативи автора цих рядків, почали створювати і поповнювати.

У радянські часи, коли ще не було комп'ютерів, професорами і доцентами створено чимало юридичних словників. Разом з тим чомусь ніхто не здогадався проглянути закони і підзаконні акти для того, щоб з них вибрати офіційні формулювання понять і до кожного з понять помістити посилання звідки конкретне поняття взято. Поняття були, а от звести їх у збірник чомусь ніхто не здогадався.

Під час перебування восени 1995 р. в США на стажуванні на юридичних факультетах, автор цих рядків побачив “Black's Law Dictionary” (“Правничий словник Блека”). У США він видається з 1896 р. Значна частина термінів має посилання на судові рішення та статутарне законодавство. Автор цих рядків зрозумів, що він правильно передбачив можливість створення словника офіційних термінів та потребу у ньому. Повернувшись в Україну, вирішив створити словник, який би повністю складався з офіційних термінів і не містив би жодних інших. Почав складати словник українською мовою і шукати спонсорів. Ніхто не допоміг. Київське видавництво “Блиц-інформ” словником зацікавилася, але поставило вимогу: мова має бути російською. На вимогу пристав. Словник було створено і опубліковано [4] накладом в 50 тис. примірників. Він містив 1968 термінів. 2001 р. київське видавництво “А.С.К.” випустило нову книгу словника [5], яка містила близько

5,7 тис. термінів. Наклад книги — 3 тис. примірників.

Після цього ніби відьма дорогу перейшла. Рукописи створювалися, але словники не публікувалися. Накопичена укладачем база термінів — це величезний масив нашої національної юридичної пам'яті, який розпорошений у тисячах законних і підзаконних вітчизняних актах. Якій політичній силі заважають такі словники? Чому вони не публікуються?

Відповіді на ці запитання автор не знає. Бачить, що на “євромайдани” і “антимайдани” гроші знаходяться, а на національну пам'ять — ні.

У додатку 3 до книги [6] містяться “Передмови до неопублікованих юридичних словників офіційної термінології, укладених професором І. Дахном” за 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 рр.

За зазначені роки є електронні версії і готові до макетування тексти. Книга за 2003 р. — російськомовна, а книги за 2004–2007 рр. — україномовні.

Є електронні версії щорічних юридичних словників українською мовою за 2008, 2009, 2010, 2011 рр.

Потрібна ще певна робота (перевірка, усунення “блошок” тощо).

На три книги російською мовою назбираю термінів за другу половину 1998–2002 рр.

На початку 2012 р. автор зійшов з дистанції і словника вже не готував. Немає підбірки термінів і за 2013 р. Тягнути два вози національної пам'яті, — літописний і юридично-словниковий, — виявилось не під силу. Суспільство могло б опублікувати те, що створив автор, і створювати та публікувати те, чого він не встиг.

Насамкінець — про епізод 20-річної давнини. На початку незалежності України популярною була книга американця українського походження Ореста Субтельного “Історія України”. З квітня 1995 р. автор цих рядків працював деканом факультету правничих наук Києво-Могилянської академії (КМА). Весною чи влітку 1995 р. в КМА перебував О. Субтельний, але побачитися з ним, на жаль, не вдалося. Восени 1995 р. мені пощастило потрапити на 3-місячне стажування

до США. Про перебування декана юрфаку з Києва дізналася українська секція Американської асоціації юристів (АВА), яка проводила щорічне зібрання у готелі “Маріот” у Вашингтоні. В Америці деканів юрфаків правники поважають більше, ніж президента США. Секція АВА запросила відвідати захід. Спускаючись ввечері ліфтом на перший поверх, де “накривалася галявина”, за бейджиком випадково побачив О. Субтельного. Познайомилися. Похвалив його книгу. Він відповів, що у США вона подобається не всій українській діаспорі. Зокрема, критикувалася точка зору про те, що після приєднання України до Росії українське населення прихильно ставилося до надісланих з Росії урядовців, бо вони були справедливішими, ніж своя козацька старшина. Згадаймо, що в 1709 р. не здалася Полтава, обложена військами шведського короля і гетьмана І. Мазепи.

Очевидно, і нині у національній пам'яті українців (як про це свідчать події в Криму, у центрі та на сході) зберігається прихильність до справедливіших чужинців. У відторгненні Криму від України активну участь брали у березні 2014 р. козаки-українці з Кубані.

Висновки

1. Щорічники “Літопису країн світу” за-слуговують на увагу і мають бути важливою складовою національної пам'яті. Цілком можливим є існування літопису у вигляді двох варіантів. За першим варіантом події світу подаються в розрізі країн світу. За другим варіантом події подаються за днями річного календаря — від початку року до його кінця. Бажано, щоб такі записи готувалися різними групами, тоді між ними буде конкуренція, яка сприятиме якості.

2. Щорічники офіційної юридичної термінології мають публікуватися доти, доки кожний з них матиме чималий обсяг новостворених термінів. Такі щорічники мають бути ручної роботи і завдяки цьому вони будуть повнішими за словники, що містяться в електронних базах законодавства.

3. Україна є світовим лідером у сфері створення сучасних історичних літописів та словників офіційної правничої термінології і своє лідерство повинна підтримувати.

4. Серіали з літопису країн світу і словників офіційної правничої термінології мають посісти належне їм місце у рамках заходів з національної пам'яті.

Література

1. Дахно І. І. Острів Даманський: етнополітичний аспект // Наук. пр. МАУП. — К.: МАУП. — Вип. 2 (37), 2013. — С. 5–12.

2. Дахно І. І. Країни світу. Енциклопедичний довідник. — К.: Мапа, 2004. — 608 с.

3. Дахно І. І. Історія країн світу. Довідник. — К.: Центр учбової л-ри, 2007. — 816 с.

4. Словарь законодательных и нормативных терминов. Юридический словарь / И. И. Дахно. — К.: Блицинформ, 1998. — 352 с.

5. Юридический словарь / И. И. Дахно // Словарь законодательных и нормативных терминов. — К.: А.С.К., 1998. — 1056 с.

6. Алієва-Барановська В. М., Бабіч Г. В., Дахно І. І. Право зовнішньоекономічної діяльності. — К.: Центр учбової л-ри, 2013. — 424 с.

Розглянуто два важливих компоненти національної пам'яті, започаткованих їх автором, — літопису країн світу та словника офіційних правничих термінів. Акцентовано чинники, що сприяли виникненню цих компонентів. Описано виконану роботу та зазначено проблеми на шляху реалізації її результатів.

Рассмотрены два важных компонента национальной памяти, зложенных их автором, — летописи стран мира и словаря официальных правовых терминов. Акцентированы факторы, которые способствовали возникновению этих компонентов. Описана выполненная работа и отмечены проблемы на пути реализации ее результатов.

The article deals with two important components of the national memory, — chronicles of the countries of the world and dictionary of official legal definitions. The factors facilitating the emergence of these components have been elucidated. The undertaken activity has been described as well as problems preventing its realization have been marked.

Надійшла 24 березня 2014 р.